

სამეტყველო კოდების გადართვა

(ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივის

მასალების მიხედვით)

კულტურათმორისი კომუნიკაცია თანამედროვე ლინგვისტიკის აქტუალური საკითხია. ენობრივი კონტაქტები, როგორც მისი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფორმა, ინტერდისციპლინური შესწავლის საგნად იქცა, რადგან მასში შეჯერებულია სოციოლოგიური, ფსიქოლოგიური, პოლიტიკური და სხვა მრავალი ასპექტი. ისინი დაჩნდება წერილობით ძეგლებსა და ცოცხალ მეტყველებაში, რომელიც თავის მხრივ ყველაზე საინტერესო ფენომენია.

ჩვენი ნაშრომის თემაა ცოცხალ მეტყველებაში **სამეტყველო კოდების გადართვა** (ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივის მასალების მიხედვით). მწიგნობრულ სტილში ეს მოვლენა არ გვხვდება, ოფიციალურ ვითარებაში მეტყველი, ჩვეულებრივ, იყენებს ერთ რომელიმე ენას; ყოფაში, ოჯახში, მეზობლებთან ურთიერთობისას - მეორეს, ბილინგვთა მეტყველებაში კი კოდები მოტივირებულად მონაცვლეობს. კოდების გადართვა გამოიყენება უცხო ენის (ახალი სიტყვების) სწავლებისასაც.

კვლევა ნაწილია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და ფრანკფურტის გოეთეს სახელობის უნივერსიტეტის ერთობლივი სამეცნიერო პროექტისა „ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივი“ (inCuDiGi №DI 2016-4). მას შოთა რუსთაველის სახელობის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი აფინანსებს. სამეცნიერო „პროექტის მიზანია აჭარის ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივის შექმნა. მასალა საინტერესოა როგორც ენათმეცნიერთათვის, ისე ეთნოლოგებისათვის, ისტორიკოსებისთვის, ლიტერატურათმცოდნეებისთვის, ეთნოლინგვისტებისთვის, სოციოლინგვისტებისთვის და ა. შ.“ (დაწვრილებით იხ. Tandashvili M., Khalvashi R.... 2017:52).

მეტყველი ინდივიდი/სოციუმი, ჩვეულებრივ, იყენებს საკომუნიკაციო საშუალებათა ზოგად ერთობლიობას, საკუთარ სამეტყველო კოდებს.

მკვლევარმა ჯ. ჰამპერცმა შემოიღო ტერმინი „კოდების მატრიცა,“ რათა განესაზღვრა გარკვეული ენობრივი კოლექტივის არსებითი ფუნქციური კოდების

ერთიანობა. კოდების მატრიცის კომპონენტები შეიძლება იყოს იგივე ენა ან მასთან დაკავშირებული ენები/დიალექტები ან სტილი, ან თუნდაც დამორებული ენები (Гамперц, 1972:?).

მატრიციდან ინდივიდი იყენებს იმ კოდ(ებ)ს, რომლებიც მისი განათლებით, ენობრივი ცნობიერებით, კომპეტენციით, ინდივიდუალური თავისებურებებითაა განსაზღვრული. რ. იაკობსონის მიხედვითაც, „ნებისმიერი საერთო კოდი მრავალგანზომილებიანია და არის სხვადასხვა ქვეკოდის იერარქიული კრებული, რომელსაც მეტყველი ირჩევს სიტყვის ფუნქციის, ინფორმაციის, ადრესატსა და მოსაუბრეს შორის ურთიერთდამოკიდებულების მიხედვით“ (Якобсон, 1978: 16).

განასხვავებენ ენობრივი კოდების შერევის ორ სახეს: კოდების შერევას (code-mixing) და კოდების გადართვას (code-switching) (Weinreich, 1972; Bokamba-Eyamba, 1989; Li Wei, 1998). უკანასკნელში მოიაზრება კოდების სინქრონიული ურთიერთობა, სხვადასხვა ენის// დიალექტის// სტილის კოდების თანაარსებობა თანასწორ ან უთანასწორო პირობებში, კომუნიკაციის პირობებიდან გამომდინარე.

კოდების გადართვა ბილინგვიზმის ყველაზე შემოქმედებითი ასპექტია.

კ. ციმერმანის მიხედვით, ინტერფერენცია, ე.წ. code-switching (სამეტყველო კოდის ცვლა, ერთიდან მეორეზე გადასვლა და პირიქით) და ტრანსფერენცია ნარეკობის ქვედა საფეხურებია (Zimmermann, 1992:?). გამოყოფენ კოდების გადართვის ხუთ ძირითად ქვეტიპს: ფონოლოგიურს, ფონოლოგიურ-ფონოტაქტიკურს, მორფოლოგიურს, მორფოსინტაქსურსა და პრაგმასინტაქსურს. ე. ი. კოდების გადართვა შესაძლებელია ენის ყველა დონეს მოიცავდეს.

კოდების გადართვა მრავალმხრივ საინტერესო პროცესია. „სოციოლინგვისტური თვალსაზრისით ის განიხილება, როგორც ეთნიკური თვითიდენტიფიკაციის საშუალება, დამოუკიდებლობის გამოხატვა ან ეთნიკური ბარიერების გადალახვა“ (Энзеева, Тотова, 2012:138).

ლინგვისტები გამოყოფენ კოდების გადართვის ფაქტორთა სამ ძირითად კომპლექსს: გარეგანს, ექსტრალინგვისტურს («on the spot» K.R. Becker, A.C. Zentella, N.M. Kamwangamalu) ანუ სოციოლინგვისტურს (J. J. Gumperz, K. Calteaux, M. Heller, A. Lo); შინაგანს, ფსიქოლინგვისტურს («in the head» K.R. Becker, F. Grosjen, P.A. Kolers, J.M. Lipski) და ბოლოს, საკუთრივ ლინგვისტურს («out of the mouth» K.R. Becker).

როდის მიმართავენ ინდივიდები სამეტყველო კოდების გადართვას? ლი ვეი გამოყოფს ორ ძირითად შემთხვევას: როცა სურთ სხვა დიალექტზე მეტყველ თანამოსაუბრეს უკეთ გააგებინონ სათქმელი და წარმოაჩინონ კუთხური, დიალექტური კოლორიტი (Li Wei, 1998).

ე. ჰოფმანის მიხედვით, არსებობს კოდების გადართვის შვიდი მიზეზი: „საუბარი განსაზღვრული მოვლენის შესახებ, ვინმეს ციტირების სურვილი; სათქმელისთვის გარკვეული ემოციური შეფერილობის მიცემა, აღფრთოვანების გამოხატვა, გამეორება, მოსაუბრემდე ინფორმაციის უფრო გასაგებად მიტანა, ამა თუ იმ ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობის გამოხატვა“ (Hoffman, 1989: 44).

რ. სკიბას მიხედვით, კოდების ვარირება დამოკიდებულია კომუნიკანტზე (ოჯახი, მეგობრები, თანამდებობის პირები და ზემდგომები) და საუბრის ადგილზე, (ეკლესია, სახლი და სამუშაო ადგილი) (Skiba, 1997).

ა. ზელენინი კოდების გადართვის მიზეზებად ასახელებს სხვა ენის ლექსიკაში რომელიმე სიტყვის შესაბამისი ეკვივალენტის არარსებობას, საუბრის პროცესში სიტყვის დავიწყებას, რომელიმე სიტყვის სიხშირეს ამა თუ იმ ენაში, ენების სტრუქტურულ თავისებურებებს, სოციალურსა და ფსიქოლოგიურ გარემოებებს (Зеленин, 2008: 472).

ფაქტია, რომ ცოცხალ მეტყველებაში კოდების გადართვას მიმართავენ მაშინაც, როცა სურთ შეინარჩუნონ მეტყველების უწყვეტობა, შეავსონ დეფიციტი.

მიჩნეულია, რომ „წესისამებრ, ორივე შემთხვევაში ირღვევა დიალექტური ანდა სალიტერატურო ნორმები, რამდენადაც უმისოდ მიზნის მიღწევა შეუძლებელი იქნება. აქედან გამომდინარე, გადართული მეტყველების ნიმუშები საგანგებო კონტექსტის გარეშე ძნელად აღიქმება და პარადიგმატულ ერთეულებად არ მიიჩნევა“ (ლაბაძე, 2012: 119).

აჭარის რეგიონის მცხოვრებთა ენობრივ მასალაში კოდების გადართვა უკავშირდება ენათა უშუალო კავშირებს, რომლებიც მიგრაციული პროცესებითაა გამოწვეული და პირიქით. საკვლევ მასალაში ორივენაირი შემთხვევა გვაქვს.

ნაშრომის მიზანია, განვიხილოთ რომელი კოდები მონაცვლეობს საარქივო მასალაში, კოდების ცვლის რა სახეები არსებობს, გაცნობიერებულია ისინი თუ გაუცნობიერებელი, კონტროლირებულია თუ უკონტროლო; ცოცხალ მეტყველებაში რა იწვევს კოდების გადართვას; როგორია მოვლენის მექანიზმი; რომელი ენის

კოდები ჭარბობს; კოდების გადართვა ენის რა დონეზე მიმდინარეობს; ხომ არ ქმნის კოდების გადართვა გაგებინების პრობლემას; რა როლს ასრულებს მსმენელი ამ პროცესში? ჩაწერილ მასალაში უპირატესად რა შემთხვევაში დასტურდება კოდების გადართვა?

სამეტყველო კოდების ცვლის ორი სახე არსებობს: გაუცნობიერებელი და გაცნობიერებელი. თავის მხრივ, ნებელობითი ცვლა ორი სახისაა:

ა) „**კონტროლირებული** - პირველ შემთხვევაში ინფორმანტი სრულიად გაცნობიერებულად, მიზანმიმართულად ცვლის კოდს, ვინაიდან სურს საკუთარი ინტელექტუალური დონის დემონსტრირება და პრესტიჟულად მიიჩნევს განსხვავებული კოდით სასურველი ობიექტის აღწერას; ამასთან, მოლაპარაკე დარწმუნებულია, რომ მის მიერ გამოყენებული კოდი ადრესატისათვის (ან ზოგადად, საკომუნიკაციო აქტის მონაწილეთათვის) გასაგებია.

ბ) კოდის **უკონტროლო ცვლა**: კოდის ცვლას ინფორმანტის მხრიდან არამიზნობრივი, გაუცნობიერებელი ხასიათი აქვს, რომელიც საკომუნიკაციო აქტის პროცესში შეიძლება გაცნობიერდეს და შესაბამისი სიგნალითაც გაფორმდეს სამეტყველო ნაკადში. კოდის უკონტროლო ცვლა ასეთ შემთხვევაში კვალიფიცირდება, როგორც საგანგებო შემთხვევა: კოდის უნებლიე ცვლის დაგვიანებული გაცნობიერება“ (ვიმოწმებთ მ. თანდაშვილის მიხედვით (თანდაშვილი, 2016: 127).

საინტერესო ფაქტია, რომ გადასახლებულთა მეტყველებას რუსულის კვალი საკმაოდ ძლიერ ატყვია. აქ უნდა დავასახელოთ სარფელი ნურიე ნარაკიძე-ხარჩენკო, რესპონდენტი, რომელიც ერთბაშად სამი ენის (ქართული, ლაზური, რუსული) მფლობელია. მის მეტყველებაში კოდების გადართვის საინტერესო სურათი გვაქვს:

სლუშაი რიშეტნიკოვა, ეტა ნი რუსკაია ჩეტირე აშიბკა, უტებია ტრიციტ ადინ - იდინიცა. მე კიდე ვეუბნებოდი, უკანიდან ვკარნახობდი და მითხრა რამე

- **დავაი სადის რეშეტნიკოვა, ტებე პიტორკა ა ჩაქიროლლი** (ოლლი გვქონდა) **იმუ ჩეტვიორკა, პიტორკა, ა ზაჩემო** და შენ ხომ არ გილაპარაკია, **იმან ლაპარაკობდა** შენ მაგიერო, მაგრამ **სადმე ვერ წახვიდოდი** (ნურიე ნარაკიძე- ხარჩენკო, სარფი). რესპონდენტი რუსულ სამეტყველო კოდს უნებლიეთ გადართავს ქართულზე. საკუთარ ნათქვამს რუსულად გადმოსცემს და აფორმებს სხვათა სიტყვის ო ნაწილაკით და მასწავლებლის პასუხს გადმოგვცემს ქართულად: **ა ზაჩემო** და შენ

ხომ არ გილაპარაკია, იმან ლაპარაკობდა შენ მაგიერო. მთლიანობაში მონაცვლეობს კოდების გაცნობიერებული და გაუცნობიერებელი გადართვა.

სიტუაციაში გასარკვევად, მის თვალნათლივ დასახატავად ნურიე ნარაკიმე-ხარჩენკო გაცნობიერებულად ჩართავს ქართულ კოდს (...პიტორკა, ა ზაჩემო მე კიდე ვეუბნებოდი, უკანიდან ვკარნახობდი და მითხრა რამე...), თუმცა აქვე დასტურდება როგორც ლაზური (იმან ლაპარაკობდა) და აჭარული (სადმე ვერ წახვიდოდი), ისე საკუთრივ სალიტერატურო ქართული (მაგრამ სადმე ვერ წახვიდოდი) კოდები. ცხადია, ეს უკანასკნელი კოდების უკონტროლო შერევის შემთხვევაა.

- კატია, კატიას უძახდენ.

- სკოლკა ტი ჩელავეკ უბილ?

-შტო ტი გავარიშ კაპიტან ია მუხუ დაჟე ნე უბილ მუხუ.

- ა პაჩემუ ტი სადნიმ რებიონკამ ზდეს?

-ია ტავარიშ კაპიტან, ჯარისკაცის მამასავით, ბლიზკა გრანიცა ჟილ და ნიმნოშკა პოდალშე. ხარაშო, ნიმნოშკა პოდალშე, დესიტ ტისიაჩ კილომეტრ ეტა პოდალშე? რესპონდენტი რუსულ სამეტყველო კოდებს შეგნებულად იყენებს, რათა მსმენელს განაცდევინოს ის გარემო, რომელშიც მას უხდებოდა ყოფნა, ის პირდაპირ მიმართავს დიალოგის ციტირებას. კოდის ცვლილების აუცილებლობას მოჰყვამო მონოლოგის დიალოგით შეცვლაც.

რესპონდენტი მსმენელს განუმარტავს, რომ აჭარიდან გადასახლებულებს ოლლით დაბოლოებული გვარები ჰქონდათ: ა ჩაქიროლლი (ოლლი გვექონდა). კოდის გადასართავად მან დანართი გამოიყენა. ამის შემდეგ ირიბ ნათქვამს ქართულად გადმოსცემს, უნებლიეთ კარგავს კონტროლს კოდების ცვლაზე და გვიხსნის: და შენ ხომ არ გილაპარაკია, იმან ლაპარაკობდა შენ მაგიერო. აქვე ჩაირთო ლაზური კოდიც - იმან ლაპარაკობდა.

შემდეგი მაგალითი ასევე საინტერესოა რუსულ სამეტყველო ნაკადში კოდის გადართვის თვალსაზრისით. გადასართავად დანართი გამოიყენება და შემდეგ სიგნალის გარეშე ირთვება ისევ რუსული“ - ია ტავარიშ კაპიტან, ჯარისკაცის მამასავით, ბლიზკა გრანიცა ჟილ და ნიმნოშკა პოდალშე.

აქვე გამოვლინდა ერთი მეტად საინტერესო შემთხვევა: რესპონდენტი ერთსა და იმავე წინადადებას ორგვარი კონსტრუქციით გადმოგვცემს: მესტნი ვლასტ აბრაშაიტეს და აბრაშაიტეს მესტნომუ ვლასტი:

ყველას უკვირდა, რომ ერთი ბავშვით აქ რა გინდაო და ერთი ბავშვით! რა დააშავე ისეთი. ა, ვისი ბრალია და სტალინის ბრალია და. **მესტნი ვლასტ აბრაშაიტეს**. ჩვენ იქიდან მოსკოვში ვწერდით განცხადებას, ვატანდით და იქიდან სტალინის იყო, შეი, თუ ვისი, არ ვიცი: **აბრაშაიტეს მესტნომუ ვლასტი** (ნურიე ნარაკიმე- ხარჩენკო, სარფი).

სპეციალურ ლიტერატურაში მითითებულია, რომ „კოდების საზღვარმა შეიძლება გაიაროს მკვეთრად განსაზღვრულ სიტყვათშხამებაშიც, ასე რომ, მსაზღვრელი მიეკუთვნება ერთ ენას, საზღვრული - მეორეს, ზმნა ერთ ენას (შესაბამისი მორფოლოგიით), მასზე დამოკიდებული სიტყვები - სხვას“ (Елоева, Русаков, 1990:54-55).

მესტნი ვლასტის ბრალიაო და ჩემი არაო (ნურიე ნარაკიმე- ხარჩენკო, სარფი).

მოცემულ შემთხვევაში რუსული ენის კოდი - მსაზღვრელ-საზღვრული **მესტნი ვლასტი** ქართულში ნათესაობით ბრუნვაში დგას. რუსული მართულ-შეთანხმებული მსაზღვრელ-საზღვრული შეიცავს ქართულ კოდებს: ბრუნვის ნიშანს და სხვათა სიტყვის ნაწილაკს: **მესტნი ვლასტის ბრალიაო**.

მესტნი ვლასტი, - მწერ. **მესტნი ვლასტ თუ დააშავა**, ის კაცი დაიჭირე და მე გამიშვი და (ნურიე ნარაკიმე- ხარჩენკო, სარფი).

აქ რუსული გამოთქმა **მესტნი ვლასტ** მოთხრობით ბრუნვაში უნდა ჩასმულიყო, რადგან ამას დააშავა (გარდამავალი ზმნა) მოითხოვდა, მაგრამ ინფორმატორმა რუსული კონსტრუქცია არჩია.

საინტერესოა, რომ რესპონდენტი რუსი მოსაუბრის დიალოგს ყოველთვის ციტატებით გადმოსცემს, ენას არ ცვლის, თავის ნათქვამს კი - ძირითადად ქართულად, თუმცა აქაც ირთვება რუსული კოდები და ცოცხლდება ის სიტუაცია, რომელშიც მოუხდა კონკრეტული სათქმელის გამოხატვა:

მე რაის 1-ლი, მე მე-6 კლასში ვარ, მეექვსეში უნდა დავჯდე. -**ნელზიაო**, (ერთი კოჭლი იყო). -ერთი შენ, **ხრამოი, ნი გავარი**-მეთქი (ნურიე ნარაკიმე- ხარჩენკო, სარფი).

ეს წინადადება იმითაა საინტერესო, რომ სხვათა სიტყვის ქართული ნაწილაკითაა (მეთქი) გაფორმებული რუსული მიმართვა: **ხრამოი, ნი გავარი**. მიმართვაც ქართული კოდით იწყება.

ქართული და რუსული კოდების მონაცვლეობის ნიმუშია შემდეგი: სამხედრო რომ შემოვიდნ და აგვყარეს და „დავაი მეშოკ. ეს ამხელა, ამდენილ ფშენიცალ დავაილ და წაილეთლ... სად მივდივარ არ ვიცი და ვსიო და წავიდეთო (ნურიე ნარაკიმე-ხარჩენკო, სარფი).

აქ ცოცხალი მეტყველების ერთი თავისებურება ჩანს: სხვათა სიტყვის ნაწილაკი ო' დაერთვის ყველა სიტყვას, ზოგადად კი დომინანტი ქართული სამეტყველო კოდია.

მეტად საინტერესოა სამეტყველო კოდების გვერდიგვერდ გამოყენებაც, ინფორმატორი იქვე განმარტავს სხვა ენის ლექსიკურ ერთეულს ქართული სიტყვით, რათა მსმენელისთვის ნათქვამი გასაგები გახადოს: **ხრამოი/ კოჭლი, ტულუპები/ შუბები, მუხი/ ბუზი:**

ახლა ეს როგორ უთხარი მასწავლებელსო, **ხრამოი, იგი იყო, კოჭლი,** აბაო შენო რუს...

წავიდა და კაცმა რომ გამოვიდა და ის **ტულუპები რომ იყო შუბები,** იმის ქარხანა ქონდა, აკეთებდა და ყველაფერი რომ ჩამოართვეს...

თურქი ვარ? ტუროკი ვარ? ახლა შეგჭამ და ნახავ და გარბოდენ (ნურიე ნარაკიმე-ხარჩენკო, სარფი). აქ კოდები გადართულია ფონეტიკურ დონეზე.

ზემოდასახელებულ მაგალითებში სამეტყველო კოდების გადასართავი სიგნალები ვერბალიზებულია: **იგი იყო, რომ იყო, ვარ...**

ქვემომოყვანილ მაგალითებში კოდების გადართვა გამოიხატება მცირე პაუზის საშუალებით, რომელიც ნაწერში მძიმით აღინიშნება: რამე, არაოდა, მე **მუხი, ბუზი** არ მომიკლავსო და (ნურიე ნარაკიმე-ხარჩენკო, სარფი).

საინტერესოა, რომ ინფორმანტი **ლაზურ კოდს,** რომელიც გაუცნობიერებლად ჩაირთო, უმაღ ცვლის, დაგვიანებით აზუსტებს ქართულით: **მეორე ძმა ჩქიმი, ჩემი.**

აღნიშნული საკითხი უშუალოდ უკავშირდება სოციოლინგვისტიკას. რატომ და რისთვის მიმართავს ერთი და იგივე ადამიანი კოდების გადართვას? „ეს მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია იმაზეც, რა კონკრეტულ სიტუაციაში იმყოფება ამ დროს. შესაძლებელია, კოდის გადართვას ან სხვა რაიმე მიზეზიც (ესთეტიკური, ექსპრესიული) დაედოს საფუძვლად“ (ლადარია, 2002:11).

ზემოთქმულის გასამყარებლად შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ნურიე ნარაკიმე-ხარჩენკო იმ მსმენელისთვის, რომელმაც არ იცის რუსული ენა, სათქმელს სულ სხვა

სახეს მისცემდა, რუსული კოდების კონტროლირებული გადართვა შეიცვლებოდა უკონტროლოთი, დომინანტი ენა კი ქართული იქნებოდა. შეიცვლებოდა გადმოცემის ტიპიც: ტექსტი დიალოგური აღარ იქნებოდა, ან თუ ციტატებს გამოიყენებდა, ქართულად თარგმნიდა მათ.

ს. სილვა-კორვალანი მივიდა დასკვნამდე, რომ „გარემო პირობების მიუხედავად, მოსაუბრე არ გადართავს ენობრივ კოდებს, თუ ეს გამოიწვევს საკომუნიკაციო უკმარისობას, ან მისთვის უცნობია კომუნიკაციის სხვა მონაწილეთა ლინგვისტური კომპეტენცია და პრეფერენციები“ (ვიმოწმებთ პროცენკოს მიხედვით, Проценко, 2004:123-124).

ჩაწერილ მასალაში კოდების გადართვის თვალსაზრისით ღირსსაცნობია ბელორუსი ლიდა ნიკოლენკოს მეტყველება. იგი გამოთხოვილია ხელვაჩაურის რაიონის სოფ. მახოში. მის მეტყველებაშიც სამეტყველო კოდები იცვლება არა მხოლოდ ლექსემის, არამედ ფრაზების ურთიერთმონაცვლეობის გზით:

ჩემ დედიკოს მივედი, რომ ნახე, ის შემხდა, და შეეკითხა- **ტიოტია ნინინა დოჩ**, მაგიო, შეეკითხა- **ოო**, ჩემი გოგოა და გამაცნო; ქალაქში რომ ჩევდოდი, **ბაღნები** ეკლესიაში წევდოდენ....თერთმეტნივე **ბაღანა**, შვილი მონათლული იყო ბაღნობიდან და რა ვიცი მე... **მაინც ასტალას ია კრესტიანკოი**. **პატომ უჟე კაკუიუ უჟე ვიბრატ ვერუ**, რომელი ვირჩიო ესე და ისე და **უჟე ასტალას ნა სვაიუ**. **დეტი ვსე კრემიონნიე**, ი ვოტ ტაკ ვოტ სვოიუ ჟიზნ პროჟივაიუ, დოჟივაიუ უჟე, ნუ რა გითხრა მეტი.... ია ტებე კოროტკო რასკაზალა.

რესპონდენტის მეტყველება მეტად საინტერესოა კოდების უკონტროლო ცვლის თვალსაზრისით. იგი თავად აკეთებს კომენტარს და განსაკუთრებული სიგნალის გარეშე უბრუნდება პირვანდელ კოდს - „შვილი მონათლული იყო ბაღნობიდან და რა ვიცი მე... **მაინც ასტალას ია კრესტიანკოი**. მოკლედ, წინამდებარე აბზაცში სინტაქსურ დონეზე კოდების ცვლის რამდენიმე შემთხვევა გვაქვს: პირველი წინადადება იწყება ქართული სიტყვით **მაინც**, შემდეგ კი ამას მოჰყვება რუსული: **ასტალას ია კრესტიანკოი**. ლოგიკური მახვილი მოდის სიტყვაზე: **ასტალას**.

ამის შემდეგ განაგრძობს თავისი მშობლიური ენით საუბარს, ირთვება რუსული ენის კოდი: **პატომ უჟე კაკუიუ უჟე ვიბრატ ვერუ...** შემდეგ კი ისევ უბრუნდება ქართულს, ინფორმატორი აცნობიერებს, რომ საჭიროა ქართულად დაახლოებით თარგმნოს, ნათქვამი განუმარტოს, უთარგმნოს მსმენელს: **რომელი ვირჩიო ესე და**

ისე და. ამასთან, ქართული წინადადება ზოგადაა, სიტყვასიტყვით არ მისდევს რუსულს. უკანასკნელი სიტყვები, ესე და ისე და. ფაქტობრივად ჰეზიტაციური ელემენტებია, შემდეგ კი კოდი გადართულია რუსულ ენაზე: **უჟე ასტალას ნა სვაიუ.**

კოდების გადართვა აქ სინტაქსურ დონეზე მიმდინარეობს.

მომდევნო წინადადებაში დომინანტი რუსული ენაა: **დეტი ვსე კრეშოინნიე, ი ვოტ ტაკ ვოტ სვოიუ ჟიზნ პროჟივაიუ, დოჟივაიუ უჟე,** ნუ რა გითხრა მეტი.... **ია ტებე კოროტკო რასკაზალა.** ქართული ენის კოდი აქ წარმოდგენილია ჩართული სიტყვებით: ნუ რა გითხრა მეტი.....

იგივე რესპონდენტი გაცნობიერებულად იწყებს ქართულად საუბარს, რთავს ქართულ კოდს, შემდეგ კი გაუცნობიერებლად ირთვება რუსული, კოდების გადართვის ადგილას ის თარგმნის რუსულად ნათქვამს, შემდეგ კი განაგრძობს: დედაჩემი სულ აქ იყო, მადლობა ღმერთს, დედა რომ არ ყოფილიყო, მე ვერ გედევტანდი, **ტაკუიუ ნაგრუზკუ ნე ვიტანულა ბი, ვსე პამაგალი, პამაგალა ვალოდინა სესტრა** (ლიდა ნიკოლენკო, სოფ. მახო).

შეინიშნება, რომ ინფორმატორი როცა ღრმა განცდებზე საუბრობს, ვეღარ აკონტროლებს სამეტყველო კოდებს და მშობლიური ენა დომინირებს.

ამავე რესპონდენტთან გამოვლინდა დიალექტური სინტაქსური კოდიც: ...ირად პატარა იყო, მაღაზიაში წევდოდი, ვმუშაობდი. **მან დაჟდებოდა,** ბაღნებს უყურებდა (ლიდა ნიკოლენკო, მახო).

როგორც ვხედავთ, ინფორმატორი უნებურად იყენებს ერგატიულ კონსტრუქციას, რომელიც მას დიალექტიდან აქვს შეთვისებული.

აქვე არის ენის უცოდინრობით გამოწვეული შემთხვევებიც: **ბაღნებს** ყოველთვის მოქონდა... უნდა იყოს: **ბაღნებისთვის.** სინტაქსი არაა ქართული შემდეგ მაგალითში: **დედამთილი დაჟე** დოლოგნიდან მარწყვი მეიტანდა (ლიდა ნიკოლენკო, მახო).

კოდების გადართვის თვალსაზრისით საინტერესოა მომდევნო მაგალითიც იმავე ინფორმატორის მეტყველებიდან: არ დარჩა... რომ დედა იყო აქა, იმიტომ არ დარჩა. **ია ტაკ დუმაიუ, ა სამომ დელე** – არ ვიცი. წინადადება მთავრდება ქართული სამეტყველო კოდით. გადასართავად გამოიყენება პრაგმატიკულ- ინტერაქციული ელემენტი, პაუზა.

შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ის სიტუაციის შესაბამისად შეგნებულად რთავს ქართულ კოდს, შემდეგ უკონტროლოდ ირთვება რუსული და როცა აცნობიერებს, კვლავ უბრუნდება ქართულს.

ამრიგად, ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივის მასალების მიხედვით სამეტყველო კოდების გადართვის შესწავლამ მოგვცა შემდეგი სურათი: მულტილინგვურობამ (მიგრაციული პროცესებით გამოწვეული და მიგრაციის გარეშე) გამოიწვია სამეტყველო კოდების (ქართული, ლაზური, რუსული ენებისა და აჭარული დიალექტის) ხშირი ცვლა. პროცესი ზოგჯერ გაცნობიერებულია და გარკვეული ფუნქცია (განმარტება, კოლორიტის შექმნა, ექსპრესიულობა) ეკისრება, ზოგჯერ კიდევ გაუცნობიერებელია და რესპონდენტი მას დაგვიანებით აცნობიერებს, რასაც ისევ კოდის გადართვა მოჰყვება. გადასართავად ხშირად გამოიყენება ვერბალური ელემენტები, ზოგჯერ კი - პაუზა. შეინიშნება, რომ როცა რესპონდენტი ღრმა განცდებზე, თავის სარწმუნოებრივ იდენტობაზე საუბრობს, მეტწილად მაშინ ირთვება მშობლიური ენის კოდი. ჯერჯერობით შეიძლება ითქვას, რომ ხშირია კოდების მორფოსინტაქსური და პრაგმატიკულ-სინტაქსური გადართვა. მთქმელები ავლენენ ინდივიდუალურ თავისებურებებს, იდიოლექტი სტილისტიკურადაც საინტერესოა, თუმცა საგანგებო ყურადღება უნდა მიექცეს სოციოკულტურულ გარემოს და მსმენლის ფაქტორს, რომელიც უშუალოდ მონაწილეობს დისკურსში.

გამოყენებული ლიტერატურა

თანდაშვილი მანანა, „ენის დიგიტალური დოკუმენტირება (შესავალი დოკულინგვისტიკაში)“, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ბათუმი. 2016;

ლაბაძე მ., „ისტორიულად საერთო და ინტერფერენციული დიალექტური მოვლენების გამიჯვნისათვის (მურღულის ხეობის ლაზური და ლივანური იდიომების მიხედვით)“, ქართველური მემკვიდრეობა XVI, თბილისი. 2012;

<https://atsu.edu.ge/EJournal/Kartvelology/issues/XVIII/LabadzeMikheil.pdf>;

ლადარია ნოდარ, „სოციოლინგვისტიკა“, გამომცემლობა „მეცნიერება“ თბილისი. 2002, <http://kartvelologybooks.tsu.ge/uploads/book/sociolingvistika.pdf>;

ფაღავა მამია, ცეცხლაძე ნანა, „სამხრული კილოები - ბრუნებისა და უღლების ძირითადი პარადიგმები“, მონოგრაფია, გამომცემლობა „ივერიონი“, თბილისი. 2017;

Bokamba-Eyamba George - „Are there syntactic constraints on code-mixing?”. *World Englishes* 8(3): pp.277-292; London-New York, 1989

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-971X.1996.tb00126.x>;

Hoffman E. *Lost in translation: A new life in a new language.* N.Y.: Dutton. 1989;

Li Wei The 'Why' and 'How' Questions in the Analysis of Conversational Code-switching”. In *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction, and Identity*: pp. 156-176; London. 1998;

Skiba, R. Code Switching As a Countenance of Language Interference. *The Internet TESL Journal*. Vol. III. No: 10 1997. [www.aessweb.com/pdf-files/ijass-3\(4\)-899-912.pdf](http://www.aessweb.com/pdf-files/ijass-3(4)-899-912.pdf);

Tandashvili Manana, Khalvashi Ramaz, Beridze Khatuna, Khakhutaishvili Mzia, Tsetskhladze Nana, Batumi Linguacultural Digital Archive, *International Journal of multilingual Education* 2017-10 (Online), <http://www.multilinguaeducation.org/en/article/37>;

Елоева Ф. А., Русаков А. Ю, Проблемы языковой интерференции. Л.: ЛГУ, 1990;

Zimmermann K., Sprachkontakt und ethnische Identität und Identitätsbeschädigung. Aspekte der Assimilation der Otimí-Indianer an die hispanophone mexikanische Kultur. Frankfurt am Main: Vervuert, 1992;

Гамперц Джон Дж., ПЕРЕКЛЮЧЕНИЕ КОДОВ ХИНДИ-ПЕНДЖАБИ В ДЕЛИ, Учебники и сборники упражнений по грамматике английского языка /Новое в лингвистике. Выпуск VI. Языковые контакты М., 1972. Перевод с английского А. К- Жолковского,

<https://classes.ru/grammar/153.new-in-linguistics-6/source/worddocuments/ 20.htm>;

Эбзеева Ю. Н., Тутова Е.В., ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛЮЧЕНИЯ КОДОВ И ЯЗЫКОВЫЕ КОНТАКТЫ *Вестник РУДН, серия Лингвистика, 2012, №3 Москва **Лингвистика, 2012, №3, (6).** Pdf;

Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие//Новое в лингвистике.Вып. 6: Языковые контакты.М.,1972. Перевод с английского А. К. Жолковского

<https://classes.ru/grammar/153.new-in-linguistics-6/source/worddocuments/ 1.htm>;

Зеленин А. «Папа, где моя лірка?» (доминантный язык и смешение кодов в русско-финском онтобилингвизме) // *Slavica Halsingiensa, С любовью к слову*, ed. By Jouko Lindstedt et al.; 2008. №35 – С. 469-482;

Проценко Е. А Проблема переключения кодов в зарубежной лингвистике // Вестник ВГУ, Серия Лингвистика и межкультурная коммуникация”. 2004. № 1 С. 123-127;

Якобсон Р. О лингвистических аспектах перевода // Вопросы теории перевода в зару-

бежной лингвистике. М., 1978.

Mzia Khakhutaishvili, Nana Tsetskhladze

Speech Code-Switching

(According to the Lingvocultural Digital Archival Materials)

The work deals with the topic what code-switchings occur and what are the kinds of code-switching in the material that is to be archived; are they sensible or insensible, controlled or uncontrolled? Do the code or sub-code switchings cause the violation of the language ecology? Does the language always perform the function of understanding, and does it threaten the existence and the functioning of the language in the future?